

# Nieuwsbrief NZG

7(1), jaargang 2005

Nederlandse Zeevogelgroep

*Dutch Seabird Group*

ISSN: 1566-6778



Texel, februari 2006

redactie Nieuwsbrief NZG: Mardik F. Leopold  
p/a ALTERRA-Texel, Postbus 167, 1790 AD Den Burg, Texel  
e-mail [zevenhuizen-3@texel.com](mailto:zevenhuizen-3@texel.com)

Guido O. Keijl, Brederodestraat 16A  
1901 HW Bakkum, e-mail [guido@hetnet.nl](mailto:guido@hetnet.nl)

secretariaat NZG: De Houtmanstraat 46  
1792 BC Oudeschild, Texel, e-mail [ned.zeevogelgroep@planet.nl](mailto:ned.zeevogelgroep@planet.nl)

## Invasie van kleine alken op 23 oktober 2005: kort maar krachtig

Invasies van kleine alken doen zich onregelmatig voor in de kustzones van de Noordzee. In de literatuur zijn verschillende beschrijvingen van dergelijke invasies te vinden (zie bijvoorbeeld van der Ham *et al.* 1991 en Sula 10(5): themanummer over kleine alken). Op 23 oktober 2005 werden in Noord-Nederland zeer grote aantallen kleine alken opgemerkt, die de dagtotalen die sinds 1972 zijn geregistreerd door de Club van Zeetrekwaarnemers (CvZ), deden verbleken. Vanaf Schiermonnikoog werden gedurende negen teluren (van 9 tot 18 uur) maar liefst 3287 kleine alken geteld (géén 3295: *contra* van den Berg & Haas 2005; *contra* van Dongen *et al.* 2005; *contra* van Bemmelen *et al.* 2005). Het voorgaande dagrecord (733 exemplaren langs Camperduin op 27 december 1990; van der Ham *et al.* 1991) werd hiermee ver overtroffen. In dit artikel gaan we in op het verloop van deze invasie en maken we een vergelijking met de invasies van 1990/91 en 1995.



Een kind kon zien dat dit bijzonder was! Verrekijkers en telescopen konden worden thuisgelaten. Foto: Arie Ouwerkerk, Terschelling, 23-10-2005 ([www.pbase.com/arieouwerkerk](http://www.pbase.com/arieouwerkerk)).

Hoewel er ook op veel andere plaatsen in Nederland is geteld, zijn alleen vanaf het Noordzeestrand van Terschelling aantallen vastgesteld die in dezelfde orde van grootte liggen: tussen 12:30 en 17:00 uur vlogen hier 2035 kleine alken langs (Arie Ouwerkerk, *in litt.*). Op andere telposten werden beduidend lagere – maar nog altijd aanzienlijke – aantallen gemeld. Dit is deels te wijten aan het feit dat veel vogelaars pas rond 14:00 uur in de gaten kregen wat zich aan de kust aan het afspelen was, toen het nieuws per semafoon bekend werd gemaakt. Op posten die al rond 8:00 uur bezet waren – de Eemshaven en de Ketelbrug (Flevoland!) – noteerde men respectievelijk 55 en 62 exemplaren ([www.trektellen.nl](http://www.trektellen.nl)). Op de later bemande posten Ameland en Lauwersoog zijn respectievelijk 213 en 215 exemplaren geteld (van Dongen *et al.* 2005). Het kleine alken spektakel is door verschillende fotografen schitterend vastgelegd, zie bijvoorbeeld Dutch Birding 27: 428, 448 en websites zoals [www.lauwersmeer.com](http://www.lauwersmeer.com), [www.dutchbirding.nl](http://www.dutchbirding.nl), [www.birdpix.nl](http://www.birdpix.nl) en [www.pbase.com/arieouwerkerk](http://www.pbase.com/arieouwerkerk).

### **Situatie in het buitenland**

Op 22 oktober zijn in Denemarken, vanaf Blåvands Huk maar liefst 6625 zuidwaarts vliegende kleine alken geteld. Dit is het hoogste dagtotaal ooit geteld voor Denemarken (Morten Bentzon Hansen *in litt.*) en overtreft het voorgaande record van 28 oktober 1995 aanzienlijk, toen vanaf dezelfde plek 1628 vogels zijn geteld (Jakobsen 1996). Op 22 oktober arriveerden vanaf het middaguur de eerste kleine alken in Duitse wateren, waar er 50 werden waargenomen vanaf Helgoland (Jochen Dierschke *in litt.*). Op 23 oktober zijn 303 kleine alken waargenomen vanaf Sylt (Ingo Weiß *in litt.*); 351 vanaf Minsener Oog (H. Kunze *in litt.*) en 620 vanaf Wangerooge (D. Sturm *in litt.*). Op Helgoland is die dag slechts sporadisch over zee gekeken en toch werden er ook hier circa 300 gezien. De stroom leek aan het eind van de dag opgedroogd; vanaf de (middag-)veerboot van Helgoland naar Cuxhaven werden nog nauwelijks kleine alken gezien (Jochen Dierschke *in litt.*). In vergelijking met Denemarken zijn de Duitse aantallen aan de lage kant, maar voor Duitse begrippen zijn ze vrij hoog (*cf.* Flore *et al.* 1996). Vrijwel samenvallend met de passage langs onze kust zijn ook aan de Britse oostkust kleine alken waargenomen ([www.rarebirdalert.co.uk](http://www.rarebirdalert.co.uk)). De twee beste dagen waren 23 oktober (534) en 24 oktober (2110). Onduidelijk is in hoeverre hier sprake is van dubbeltellingen en onvolledige tellingen, het hoogste doorgegeven aantal op één locatie bedroeg ruim 300 exemplaren vóór 11:00 uur langs Sea Palling, Norfolk, op de 24°. Deze aantallen zijn echter laag in vergelijking met de aantallen die Pollock *et al.* (1996) voor deze streek noemen. Hoewel de invasie zich dus vooral in de zuidoostelijke Noordzee manifesteerde waren kleine alken mogelijk in een veel groter gebied in beweging gekomen.

### **De omvang van deze invasie en de verdeling van vogels over de tijd en ruimte**

Het totale aantal kleine alken dat zich op 23 oktober 2005 in de Nederlandse kustwateren heeft begeven is moeilijk vast te stellen. De vogels die langs de Noordzeekust van Schiermonnikoog, Ameland en Terschelling zijn geteld, zullen voor een groot deel dezelfde zijn geweest. Gezien de aantallen die bij Lauwersoog zijn gezien, moet een aanzienlijk aantal vogels door de Waddenzee zijn gevlogen. Helaas is er niet de gehele dag geteld bij Lauwersoog en kon ook niet de volle breedte van de Waddenzee worden overzien (Hans Verdaat *pers. comm.*); bij benadering ligt het aantal passanten hier waarschijnlijk tussen de 500 en 1000 vogels, herleid uit het uurgemiddelde van 's middags. Een optelsom van deze aantallen plus die van het IJsselmeer (het is onduidelijk waar deze vogels vandaan kwamen; bij de Kamperhoek kwamen ze van het Ketelmeer het IJsselmeer opvliegen, waarna ze de dijk bleven volgen) en de Hollandse en Zeeuwse kusten levert een ruwe schatting op van 4000 tot 4500 vogels. Deze schatting is aan de voorzichtige kant, om drie redenen. Ten eerste, het aantal van Lauwersoog is een ruwe schatting en bovendien gebaseerd op waarnemingen in de middag, toen het aantal exemplaren per uur lager lag dan 's ochtends (in ieder geval op Schiermonnikoog, *pers. obs.*). Ten tweede, de telling op Schiermonnikoog begon pas een uur na zonsopkomst. Indien het uurgemiddelde vóór 9:00 vergelijkbaar was met de rest van de dag (ongeveer 365), zouden er meer dan 3650 kleine alken langs het eiland zijn gevlogen. Ten derde, op Schiermonnikoog is vanaf een laag standpunt geteld, waardoor vrijwel alleen vogels die door de branding vlogen goed geteld konden worden. Waarschijnlijk zijn veel vogels ongezien gepasseerd verder op zee (of, zoals we af en toe uit een ooghoek mee kregen, achterlangs over het strand en over het 'binnenland' van Schiermonnikoog).

Onze totaalschatting heeft dezelfde orde van grootte als die voor de invasie van de winter '90/'91, waar naar schatting 4350 exemplaren aan deelnamen (van der Ham *et al.* 1991). Daarbij moet men echter wèl bedenken dat dit aantal een periode van eind september tot en met eind februari beslaat, in plaats van deze ene dag in 2005. Winter *et al.* (1996) geven een totaal van 1517 gerapporteerde exemplaren tijdens de invasie van 1995, een aantal ver onder de schatting van 2005. Een opvallend aspect van de invasie van 2005 is, dat deze zich beperkte tot de Noordzeekust van de Waddeneilanden en – extra bijzonder – het IJsselmeergebied. Tellers aan de Hollandse en Zeeuwse kusten kregen slechts enkele kleine alken in beeld, dit in tegenstelling tot de invasies van '90/'91 en '95, toen het overgrote deel van de vogels langs de Hollandse en Zeeuwse kust werd gezien (hoewel er in '95 ook langs Terschelling en Lauwersoog vrij grote aantallen werden gemeld). In hoeverre de aantallen van 1990/'91 en 1995 zich verhouden tot die van 2005 blijkt uit Tabel 1.

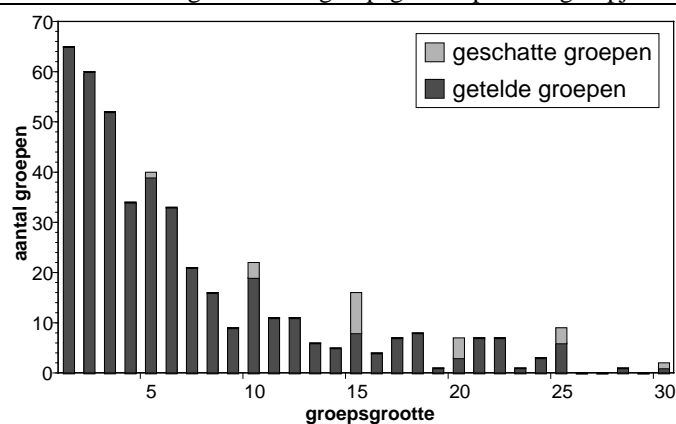
Een andere eigenaardigheid van de invasie van 2005 is dat deze aan de vroege kant was. De invasie van '90/'91 begon op 3-4 november (van der Ham *et al.* 1991); elf dagen later dan die van 2005. De invasie van 1995 begon op 31 oktober (Winter *et al.* 1996); acht dagen later dan die van 2005. Tevens is de korte duur van de invasie van 2005 opvallend; het besloeg slechts één dag. De dagen voor en na de invasiedag leverden geen opvallend hoge aantallen kleine alken op, met als enige uitzondering 43 exemplaren op 26 oktober langs Westerslag, Texel (van Dongen *et al.* 2005). Tijdens de invasies van '90/'91 en '95 verschenen kleine alken in respectievelijk drie en twee pieken, die elk meerdere dagen besloegen. Tussen deze pieken zaten steeds perioden van twee tot vijf weken met veel minder vogels (van der Ham *et al.* 1991, Winter *et al.* 1996).

Nr	Locatie	Datum	Begin	Eind	Aantal uren	Naar links	Naar rechts	Ter plekke	Totaal	n/uur
1	Schiermonnikoog <sup>1</sup>	23 okt 2005	9:00	18:00	9,00	3287	0	0	<b>3287</b>	365
2	Terschelling <sup>1</sup>	23 okt 2005	12:30	17:00	4,50	± 2000	0	0	<b>2035</b>	452
3	Camperduin <sup>3</sup>	27 dec 1990	-	-	5,50	733	35	0	<b>768</b>	140
4	Camperduin <sup>3</sup>	12 dec 1990	-	-	7,50	4	488	12	<b>504</b>	67
5	Callantsoog <sup>2</sup>	13 nov 1996	8:15	14:30	6,25	488	0	0	<b>488</b>	78
6	Egmond aan Zee <sup>3</sup>	11 dec 1990	-	-	4,00	0	295	1	<b>296</b>	74
7	Ijmuiden <sup>3</sup>	11 dec 1990	-	-	-	0	278	0	<b>278</b>	-
8	Camperduin <sup>3</sup>	6 jan 1990	-	-	5,00	1	239	1	<b>241</b>	48
9	Camperduin <sup>3</sup>	13 dec 1990	-	-	7,00	1	233	2	<b>236</b>	34
10	Noordwijk aan Zee <sup>3</sup>	27 dec 1990	-	-	-	230	0	3	<b>233</b>	-

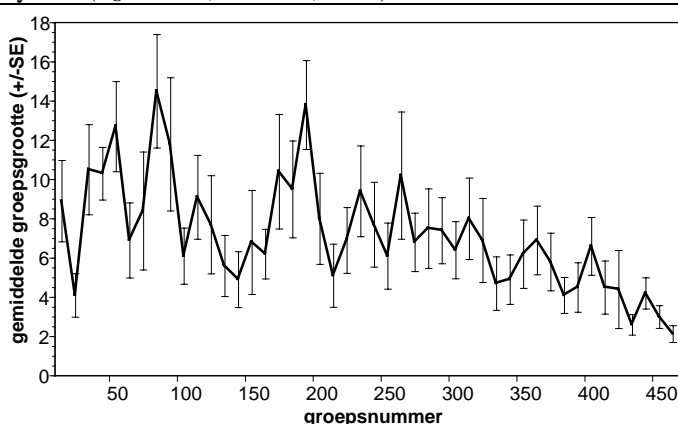
**Tabel 1.** De tien hoogste dagtotalen van kleine alken per locatie sinds 1972. Er zitten enkele tellingen tussen die niet los van elkaar te zien zijn, zo hebben vogels van 11 december 1990, 27 december 1990 en 23 oktober 2005 waarschijnlijk voor het overgrote deel betrekking op dezelfde vogels. Wellicht kan men deze tabel dus beter als een 'top 7' dan een 'top 10' beschouwen. Let op hoe de gemiddelden per uur van de invasie van 2005 ver boven de andere uurgemiddelden uit steken. (Bronnen: <sup>1</sup> de invasie van 2005; <sup>2</sup> Ruud Brouwer *in litt.*; <sup>3</sup> CvZ database).

### Groepsgrootte

Op Schiermonnikoog werd de grootte van de passerende groepen kleine alken zo nauwkeurig mogelijk bepaald. Een histogram van de groepsgroottes is te vinden in Figuur 1. Veel kleine alken vlogen solitair of in kleine groepen; grote groepen waren schaarser. In hoeverre dit patroon vergelijkbaar is met vorige invasies, is onduidelijk, omdat hier geen gegevens over gepubliceerd zijn. Op Schiermonnikoog bestond de grootste groep uit 30 individuen en op Terschelling is een groep van 84 geteld (Arie Ouwerkerk, *in litt.*; van den Berg & Haas 2005; van Dongen *et al.* 2005). Volgens Winter *et al.* (1996) was een groep van 50 vogels, op 16 november 1995 langs Bloemendaal, de tot dan toe grootste groep ooit in Nederland geregistreerd. Deze titel kan bij deze dus worden overgedragen aan de groep van Terschelling! Helaas is er op Schiermonnikoog niet per uur genoteerd, maar omdat de groepen in chronologische volgorde werden genoteerd, kan er toch een reconstructie gemaakt worden van de verandering in groepsgrootte over de dag. De resultaten hiervan zijn te vinden in Figuur 2. De lijn laat de gemiddelde groepsgrootte per tien groepjes zien. De groepsgrootte vertoont een significante negatieve correlatie met het 'groepsnummer', zowel als men alle groepen analyseert (Spearman's Correlatie Coëfficiënt=-0.246; P<0.001; n=458), als wanneer men de gemiddelde groepsgrootte per tien groepjes analyseert ( $R_S$ =-0.625; P<0.001; n=46).



**Figuur 1.** Groepsgroottes van kleine alken op 23 oktober 2005 te Schiermonnikoog. In totaal werden tussen 9.00 en 18.00 uur 438 groepen geteld en 20 groepen geschat. De gemiddelde groepsgrootte ( $\pm$  SD) was  $7,18 \pm 6,47$ .



**Figuur 2.** Gemiddelde groepsgrootte ( $\pm$  SE) per 10 groepen kleine alken op 23 oktober 2005 te Schiermonnikoog. Uurtotalen zijn niet bijgehouden, maar het groepsnummer (in chronologische volgorde weergegeven) is te gebruiken als substituuat voor tijd. Duidelijk is dat in de loop van de dag de groepen kleiner werden.

### De herkomst van de vogels en de oorzaak / oorzaken van de invasie

Jakobsen (1996) veronderstelt dat de oorsprong van de vogels die deelnamen aan de invasie van 1995 ligt in de overwinterende populatie van het Skagerrak (in tegenstelling tot de centrale of Noordwestelijke Noordzee). De combinatie van hoge aantallen voor de kust van zuid-Zweden en in het noorden van Denemarken, met afnemende aantallen richting het zuiden, zouden daar een aanwijzing voor zijn. Of deze situatie in 2005 ook speelde, is de vraag. In feite is het geschatte aantal dat Nederland heeft bezocht op 23 oktober niet heel veel lager dan het aantal van Blåvands Huk de voorgaande dag. Daarnaast waren de aantallen in zuid-Zweden eind oktober 2005 niet ongebruikelijk hoog (Erling Jirle *in litt.*). Vanaf Lista, Noorwegen, zijn op 22 oktober 1020 kleine alken geteld, maar een dergelijk aantal is daar niet ongevoen (*cf.* Andersen *et al.* 1996; Eddie Chapman *in litt.*). Winter *et al.* (1996) suggereren een ander scenario, waarin vogels uit een veel groter gebied betrokken zijn (inclusief het Doggersbankgebied). Zij leiden dit af van het feit dat meestal grote aantallen min of meer gelijktijdig passeren langs de continentale kust en langs de Britse oostkust. Dit patroon lijkt meer op wat zich in 2005 afgespeeld heeft.

Opvallend is dat de kleine alken invasie van 2005 zich tijdens rustig weer voltrok en dat de verplaatsing niet gepaard ging met opvallend hoge sterfte. Op 23 oktober stond er de gehele dag slechts een zwakke noordwestelijke wind (ongeveer kracht drie). Voorheen zijn grote aantallen meestal vastgesteld in perioden met harde aanlandige wind (van der Ham *et al.* 1991, Winter *et al.* 1996). Wheeler (1990) heeft het weer tijdens de invasie van kleine alken voor de kust van oostelijk Engeland in november 1987 geanalyseerd en zijn conclusie is dat weersinvloeden nooit op zichzelf een verklaring kunnen zijn voor een invasie, maar in combinatie met een slechte voedselsituatie wél. Camphuysen & Leopold (1996) ondersteunen deze conclusie en geven nog eens duidelijk aan dat de invloed van wind niet moet worden overschat.

### **Invasie of influx?**

Hoewel van den Berg & Haas (2005) in hun behandeling van de invasie van 2005 het woord 'wrecks' verbinden met het woord 'influx', zijn beide termen hier ten onrechte gebruikt, om verschillende redenen. Een 'wreck' was niet aan de orde aangezien er geen grote aantallen gestrande vogels werden vastgesteld. Volgens het Nederlands stookolieslachtoffer-onderzoek (<http://home.planet.nl/~camphuys/NZGNSO.html>), zijn slechts twee dode kleine alken gevonden in november 2005. Dat strandingen slechts ten dele de omvang van invasies reflecteren (*cf.* Camphuysen 1996), wordt hiermee onderstreept. Het onderscheid tussen 'influx' en 'invasie', zoals beschreven door van den Berg & Bosman (1999), is niet altijd even duidelijk. Terwijl een influx 1) slechts een handjevol exemplaren kan betreffen, 2) niet wordt gekenmerkt door een bepaalde richting en 3) vaak door bijzondere weersomstandigheden veroorzaakt wordt, is er bij een invasie 1) wel sprake van een duidelijke richting en 2) ligt de oorzaak bij regelmatig optredende bevolkingsexplosies en/of voedseltekorten. Aangezien er bij de verplaatsing van 2005 een duidelijk richting kon worden aangewezen, weersomstandigheden geen oorzaak lijken te zijn, en er veel individuen deelnamen, is de term 'invasie' hier het meest gepast. Van den Berg & Bosman (1999) noemen de kleine alk overigens in het lijstje van voorbeelden van invasiesoorten.

**Dankwoord** Bij de totstandkoming van dit artikel zijn vele personen ons van dienst geweest. Wij willen daarom – in willekeurige volgorde– de volgende personen bedanken: Michel de Lange, Ruud Brouwer, Mardik Leopold, Kees Camphuysen, Ingo Weiß (Duitsland), Jochen Dierschke (Duitsland), Erling Jirle (Zweden), Morten Bentzon Hansen (Denemarken), Eddie Chapman (Noorwegen), Nils Helge Lorentzen (Noorwegen), Martin Heubeck (Schotland), Arie Ouwerkerk, Hans Verdaat, Ico Hoogendoorn, Marnix Jonker, Marcel Scholte, Martijn Renders, Niels van Houtum, Swen Rijnbeek en Kasper Hendriks.

### **Referenties**

- Andersen G.S., Borjesson H., Isaksen K. & Camphuysen C.J. 1996. Little auks *Alle alle* in Southern Scandinavia with emphasis on the 1996 influx. *Sula* 10: 251-256.
- Bemmelen R.S.A. van, Wielstra B., Renders M. & Hendriks K. 2005. Black-and-white weekend: kleine alken en kortbekzeekoet langs Schiermonnikoog. *Dutch Birding* 27: 448-449.
- Berg A.B. van den & Bosman C.A.W. 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland I. GMB Uitgeverij, Haarlem / Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht.
- Berg A.B. van den & Haas M. 2005. WP reports. *Dutch Birding* 27: 412.
- Camphuysen C.J. 1996. Strandingen van de kleine alk *Alle alle* in Nederland, 1969-96. *Sula* 10: 248-250.
- Camphuysen C.J. & Leopold M.F. 1996. Invasies van de kleine alk *Alle alle*: voorkomen en achtergronden. *Sula* 10: 169-182.
- Dongen R.M. van, Haas K. & de Rouw P. 2005. Recente meldingen. *Dutch Birding* 27: 437.
- Flore B., Garthe S. & Degen A. 1996. Past and present occurrence of little auks *Alle alle* in Germany. *Sula* 10: 183-192.
- Ham N.F. van der, Stegeman L. & Platteeuw M. 1991. Influx van kleine alken *Alle alle* in Nederland in winter 1990/1991. *Sula* 5: 92-100.
- Jakobsen B. 1996. The occurrence of little auks *Alle alle* at Blåvandshuk, Denmark, with emphasis on the 1995-influx. *Sula* 10: 193-198.
- Pollock C., Reid J.B. & White R. 1996. The occurrence of little auks *Alle alle* off the east coast of Britain. *Sula* 10: 239-246.
- Wheeler D.A. 1990. Factors influencing the large-scale displacement of little auks towards the Northumberland coast, November 1987. *Trans. Nat. Soc. Northumbria* 55: 136-143.
- Winter C.J.N., Stegeman L. & Keijl G.O. 1996. Het voorkomen van de kleine alk *Alle alle* in Nederland. *Sula* 10: 199-210.

**Rob van Bemmelen, Stavangerweg 535, 1013 AX Amsterdam, rob.van.bemmelen@dutchbirding.nl**  
**Ben Wielstra, Piet Heinstraat 31, 2231 RK Rijnsburg, wielstra@hotmail.com**

## **Afgedwaalde kortbekzeekoeten in de Noordzee in het najaar van 2005**

Afgelopen najaar werden maar liefst drie kortbekzeekoeten waargenomen in het Noordzeegebied. Het betrof 'fly-by records' in Duitsland en Nederland en een langdurig pleisterende vogel op Shetland. De Duitse vogel werd 18 september onder gunstige omstandigheden gezien door Ingo Weiß, vliegend in noordelijke richting, langs Westerland, Sylt. Op 23 oktober behoorden wij tot de gelukkigen die een vogel op korte afstand in westelijke richting zagen vliegen langs Schiermonnikoog (van Bemmelen *et al.* 2005, *Dutch Birding* 27: 448-449). Op 30 november ontdekte Martin Heubeck een kortbekzeekoet (zijn derde al weer!) in de haven van Lerwick, Shetland. De vogel verbleef hier tot 20 december ([www.nature-shetland.co.uk](http://www.nature-shetland.co.uk)).

In Duitsland waren tot nu toe nog slechts drie aanvaarde gevallen van kortbekzeekoet. De recente Duitse waarneming is extra opmerkelijk omdat ze het eerste septembegeval betreft. De Nederlandse waarneming is ook uniek, en wel in meerdere opzichten. Ten eerste: de vogel leefde! De zeven eerdere gevallen van kortbekzeekoet in Nederland betreffen alle dode of stervende vogels. Ten tweede zou 'onze' kortbekzeekoet, indien aanvaard, het eerste geval van een langsvliegende vogel zijn voor Nederland en, rekening houdend met de Duitse vogel, het tweede geval van een langsvliegende vogel voor het Noordzeegebied.